

ΚΩΝΣΤ. Δ. ΤΣΑΓΓΑΛΑΣ

ΤΕΣΣΕΡΑ ΜΑΓΙΚΑ, ΜΑΝΤΙΚΑ, ΑΣΤΡΟΛΟΓΙΚΑ
ΚΑΙ ΙΑΤΡΟΣΟΦΙΚΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΒΙΒΛΙΑ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ¹

Πριν από είκοσι δύο χρόνια (1976) και κατά τη διάρκεια της συνεργασίας μου με μια δακτυλογράφο μικρασιατικής καταγωγής, την κ. Άννα Δ. Κυριακίδου, είχα την τύχη να ανακαλύψω ανάμεσα στα τόσα άλλα οικογενειακά της κειμήλια και τέσσερα χειρόγραφα βιβλία. Τα χειρόγραφα αυτά, κυρίως αστρολογικού, μαντικού, μαγικού και ιατροσοφικού περιεχομένου, ανήκαν, κατά τη μαρτυρία της κ. Κυριακίδου, στον προπάππο της Έλληνα από την Καισάρεια Μιχαήλ Κεσίς(σ)ογλου και στο γιο του Θεόδωρο, του οποίου μάλιστα σώζεται και η υπογραφή (μαζί και με σχετική χρονολογία 1865) σε ένα από τα χειρόγραφα. Οι πρόσφυγες απόγονοί τους² τα έφεραν το 1927³ στην Ελλάδα μαζί με άλλα πολύτιμα

1. Στοιχεία της εργασίας αυτής ανακοινώθηκαν με μια σύντομη μορφή στο "Πανελλήνιο Συνέδριο Μικρασιατικής Λαογραφίας", που διοργάνωσε η "Ένωση Σμυρναίων" στην Αθήνα (30.11.1996).

2. Το γενεαλογικό δέντρο των προσφύγων αυτών έχει ως εξής: Ο Μιχαήλ Κεσίς(σ)ογλου, εκτός από το γιο του Θεόδωρο, είχε και δυο κόρες, τη Σουλτάνα (που παντρεύτηκε κάποιον Ηλιάδη και είχε γιο τον Ηλία) και την Άννα (ή Αννέτα, † 1944), η οποία παντρεύτηκε τον Ιωάννη Κυριακίδη († 1932 ή 1934). Παιδιά των δύο τελευταίων ήταν η Δέσποινα Κυριακίδου († 1978 ή 1979) —η Δέσποινα είχε αποφοιτήσει από το Παρθεναγωγείο της Καισάρειας— ο Μιχάλης και ο Κυριάκος Κυριακίδης, που είχαν μεταναστεύσει στην Ουρουγουάη, όπου και πέθαναν, και ο Δημήτριος Κυριακίδης († 1986). Παιδιά του τελευταίου είναι ο Μιχαήλ και η Άννα, που διέσωσε και τα χειρόγραφα, για τα οποία μου έδωσε συνέντευξη τον Ιούλιο του 1996.

3. Τότε είχαν φύγει από την Καισάρεια και όχι το 1925 με την "ανταλλαγή". Ο Ιωάννης Κυριακίδης, παππούς της Άννας, είχε αρκετά χρήματα και πλήρωνε τους Τούρκους, για να μην τον διώξουν. Το 1927 μετέφεραν στη Μοσούλη ό,τι μπορούσαν και με πλοίο κατέβηκαν στον Πειραιά. Αργότερα ο Δημήτριος Κυριακίδης, πατέρας της Άννας, αγόρασε ένα σπίτι στη Θεσσαλονίκη και εγκαταστάθηκαν εκεί. Πολλά από τα κειμήλια που είχαν φέρει μαζί τους πουλήθηκαν στη Θεσσαλονίκη για λόγους επιβίωσης. Σώθηκαν όμως και αρκετά ως σήμερα.

κειμήλια, όπως την Αγία Γραφή και άλλα βιβλία σε καραμανλήδικη γραφή, ελληνοκαραμανλήδικα λεξικά, εικόνες, αλλά και κάποια σύνεργα προγόνων τους φαρμακοτριφτών-γιατρών⁵ της εποχής εκείνης⁶ κ.ά. Η κ. Κυριακίδου είχε την ευγενή καλοσύνη να μου χορηγήσει τότε φωτοαντίγραφα των χειρογράφων και το καλοκαίρι του 1996 να μου εμπιστευθεί για λίγο τα χειρόγραφα, για να εντοπίσω κυρίως υδατόσημα για τη χρονολόγησή τους⁷. Και νιώθω ιδιαίτερη ικανοποίηση τώρα, που μου δίνεται η ευκαιρία, έστω και με μεγάλη καθυστέρηση, να παρουσιάσω τα χειρόγραφα αυτά και να τα περιγράψω (αδρομερώς βέβαια για ευνόητους λόγους)⁸, με την ελπίδα ότι θα βοηθήσω έτσι να καταλήξουν σε κάποιο

4. Προτιμώ την ορθογρ. “καραμανλήδικος” (αντί “καραμανλίδικος”) με βάση το *‘Αντίστροφον λεξικόν τῆς νέας ἑλληνικῆς* (Ἀθῆναι 1967, 431) του Γ. Κουρμούλη και το Ι.Λ.Ν.Ε. (-ηδικος από το θέμα του πληθυντικού, όπως *γουρλής- γουρλήδικος, καϊμακλής-καϊμακλήδικος* κ.τ.ό.). Στο λεξικό του Ν.Ανδριώτη, *Ἑτυμολογικὸν λεξικὸν τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς*, (Β΄ ἔκδοσις Θεσ/νίκη 1967) και στο μεγάλο λεξικό του Δ.Δημητράκου, *Μέγα λεξικόν δλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, Ἀθῆναι 1953, προτιμάται η κατάληξη -ιδικος (*καραμανλίδικος*). Ἴσως επέδρασε και συνέβαλε στην επικράτηση της κατάληξης -ιδικος η κατάληξη -ιτικός, αφού τέτοια επίθετα παρουσιάζουν συνήθως φωνητική διπλοτυπία, όπως *μπελαλήδικος-μπελαλίτικός, γουρλήδικος-γουρλίτικός* κ.τ.ό.

5. Κατά την πληροφ. Άννα Δ. Κυριακίδου η γιαγιά της Αννέτα Κεσίσογλου-Κυριακίδου “ήταν από οικογένεια γιατρών”. Σώζεται μάλιστα στο σπίτι της το γουδί, με το οποίο κάποιος γιατρός της οικογένειας παρασκεύαζε φάρμακα, καθώς και σχετική ζυγαριά για τις απαιτούμενες ποσότητες και αναλογίες των συστατικών κάθε φαρμάκου. Ἴσως πρόκειται για το Θεόδωρο Κεσίσ(σ)ογλου, αδελφό της Αννέτας.

6. Για την πνευματική ζωή των χριστιανών της Καππαδοκίας, για τα ελληνικά σχολεία, τους δίγλωσσους λογίους, τις εκδόσεις καραμανλήδικων βιβλίων του 19ου αι. κτλ. βλ. το άρθρο της Ιωάννας Πετροπούλου, *Η πνευματική ζωή στην Καππαδοκία του 19ου αι. Μια σκιαγράφηση*, στον τόμο “Καππαδοκία”, Αθήνα 1991, σ. 40-51.

7. Την κ. Άννα Δ. Κυριακίδου ευχαριστώ θερμά για την πρόθυμη βοήθειά της

8. Μόνο ένας καλός γνώστης της τουρκικής γλώσσας, αλλά και της καραμανλήδικης, η οποία παρουσιάζει διαφορές από την τουρκική όχι μόνο στη γραφή αλλά και στην προφορά, θα μπορούσε να μελετήσει και να παρουσιάσει λεπτομερώς το περιεχόμενο του καραμανλήδικου κειμένου των χειρογράφων. Επειδή δεν γνωρίζω την τουρκική, αντιμετώπισα μεγάλες δυσκολίες. Αρκετές καραμανλήδικες λέξεις αναζήτησα στο *Λεξικόν Τουρκο-ελληνικόν* του Α. Β. Θεοφυλακτίδου 1960, χωρίς επιτυχία. Από τις παρεμβαλλόμενες όμως ελληνικές λέξεις, από τα μαγικά, αστρολογικά, μαντικά και άλλα σύμβολα και από διάφορα άλλα στοιχεία μπόρεσα, ως ένα σημείο βέβαια, να “διαγνώσω” και το περιεχόμενο των καραμανλήδικων κειμένων, οφείλω όμως να ζητήσω την κατανόηση και τη συγγνώμη των ειδικών για τυχόν λάθη ή παραλείψεις μου.

δημόσιο αρχείο ή βιβλιοθήκη, για την ασφαλέστερη φύλαξή τους, τη συντήρηση, μελέτη και έκδοσή τους.

Πρόκειται για караμανλήδικα κυρίως χειρόγραφα⁹, αλλά τα τρία από αυτά περιέχουν και εκτενή κείμενα στην ελληνική γλώσσα .

*

Το πρώτο χειρόγραφο βιβλίο είναι ιατρικού και ιατροσοφικού περιεχομένου. Έχει διαστάσεις 22x14x1,5 εκ. και αποτελείται από 80 φύλλα, χωρίς εξώφυλλα, με σελιδαρίθμηση (στο επάνω αριστερό μέρος των σελίδων) ως τον αριθμό 140¹⁰. Έχει αρκετές κενές σελίδες¹¹, κι αυτό, γιατί ο συγγραφέας ή ο αντιγραφέας μετά από κάθε ενότητα άφηνε μια ολόκληρη σελίδα κενή. Άλλωστε υπάρχουν και αρκετές σελίδες κατά το ήμισυ ή κατά το μεγαλύτερο μέρος κενές και άλλες πάλι με μια και μοναδική παράγραφο λίγων σειρών, όπως οι σελίδες 60, 61, 62, 64, 66 και 67. Πρόκειται για γιατροσόφια σε караμανλήδικη γραφή, συνταγές για παρασκευή μαντζουνιών (μετζον ή ματζον ¹² σημειώνονται στο χειρόγραφο) κ. ά. Οι συνταγές παρατίθενται κατά ομάδες και συχνά στη κάθε ομάδα έχουν τον ίδιο τίτλο¹³. Τα κενά φαίνεται ότι σκόπευε να συμπλη-

9. Σε τούρκικη δηλ. γλώσσα αλλά με ελληνικούς χαρακτήρες. Για την караμανλήδικη γραφή, που επινοήθηκε για τις ανάγκες των τουρκόφωνων Ελλήνων χριστιανών της Καραμανίας, των Καραμανλήδων, και γενικότερα της Μ. Ασίας, λόγω της δυσκολίας στην εκμάθηση και χρήση του αραβικού αλφαβήτου από αυτούς, καθώς και για τις εκδόσεις караμανλήδικων βιβλίων κτλ. βλ. τις μελέτες Balta Eyangelia, *Karamanlidika Additions (1584-1900). Bibliographie analytique*, Αθήνα 1987, της ίδιας, *Karamanlidika XXe siècle*, Αθήνα 1987 και Salaville Sèverien — Dalleggio Eygène, *Karamanlidika. Bibliographie analytique d' ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, 1584-1900*, τ. I-III, Αθήνα 1958-1974. Βλ. επίσης Άννα Μπαλλιάν, *Η Καππαδοκία μετά την κατάκτηση των Σελτζούκων και οι χριστιανικές κοινότητες από το 16ο έως τον 18ο αιώνα*. "Καππαδοκία", Αθήνα 1991, σ. 31,2 και πρόχειρα το άρθρο *Καραμανλήδικη γραφή* του Β. Σφυρόερα στην εγκυκλοπ. "Πάπυρος-Larousse-Britannica", τ. 32ος, σ. 86.

10. Από εκεί και ύστερα πρόσθεσα ο ίδιος στο φωτοαντίγραφο αριθμούς σελίδων για διευκόλυνση της μελέτης.

11. Δεκαοχτώ συνολικά, ήτοι τις σελίδες 6, 74, 81, 84, 87, 88, 90, 93, 95, 98, 100, 106, 135, 141, 145, 147, 159 και 160.

12. Στις σελ. 72-73 του χειρογράφου.

13. Όπως πχ. *σάντζι* (σ. 22), *μαγιασίλα* (σ. 23 και 24), *ταλάγια*, *ταλακτάν* (σ. 26-27), *συγιουζα* (σ. 85-86). Τις λέξεις αυτές δεν μπόρεσα να βρω στο τουρκοελληνικό λεξικό που ανέφερα σε προηγούμενη σημείωση.

ρώσει ο συγγραφέας ή ο αντιγραφέας του χειρογράφου με άλλες σχετικές ιατροσοφικές συνταγές, που ενδεχομένως θα μάθαινε ή θα αντέγραφε από κάπου αλλού αργότερα. Στο τελευταίο караμανλήδικο κείμενο του χειρογράφου επαναλαμβάνεται η λέξη *μικρόβιον* και σημειώνεται και η λέξη *έρυσίπελας*. Ιδιαίτερο όμως ενδιαφέρον στο χειρόγραφο αυτό παρουσιάζει ένα αμιγώς ελληνικό, από άλλο χέρι γραμμένο και ορθογραφημένο κείμενο (σ. 150-157,3), που έχει ως θέμα του κάποιες πρώτες βοήθειες σε πνιγμένους, κρεμασμένους, φαρμακωμένους, κεραινωμένους, σε ημιθανείς από αναθυμιάσεις, καπνούς κτλ., σε φαινομενικά νεκρούς από *πέσιμον* ή *κρήμνισμα*, καθώς και ορισμένες μεθόδους διαπίστωσης αν κάποιος *αίφνιδίως* θανών είναι πράγματι νεκρός. Είναι δε αξιοπρόσεκτο ότι οι οδηγίες αυτές, που χαρακτηρίζονται ως *πρόχειρα βοηθητικά* τινά μέσα, ώσπου να έλθει κάποιος γιατρός, είναι, όπως σημειώνεται, *κατά τήν διδασκαλίαν τῶν δοκτόρων τῆς ἰατρικῆς κυρίου Γ. Βιλχ. Κονσβρούχου καί κυρίου Ἰωάνν. Χριστφ. Ἐβερμαίου*¹⁴.

14. Η γραφή του κειμένου αυτού μοιάζει πάρα πολύ με εκείνη της ενυπόγραφης σημείωσης (*Εἶμαι περίεργος... κτλ.*) του Θεόδωρου Μιχαήλ Κεσίσ(σ)ογλου, που υπάρχει στη σ. 38 του Β' χ/φου, αλλά και με την υπογραφή του (ολογράφως και με ημερομηνία: *1865 Ἀπριλίου 10 Θεόδωρος Μιχλ Κεσίσσογλου*) στο πίσω μέρος του μπροστινού εξώφυλλου του παραπάνω (Β') χ/φου, όπως άλλωστε και με σημείωση (εδώ ανυπόγραφη) στην πρώτη σελίδα του ίδιου χ/φου (*Φρονῶ δι...κτλ.*), για την οποία θα γίνει λόγος πιο κάτω στα σχετικά με το Β' χ/φο. Ἄν η παρατήρησή μου είναι σωστή, τότε έχουμε ένα βασικό σημείο αναφοράς για τη χρονολόγηση του ελληνικού κειμένου του Α' χ/φου, το οποίο προστέθηκε αργότερα μετά το τέλος του караμανλήδικου και από διαφορετικό χέρι γραμμένου χ/φου, που είναι βέβαια παλιότερο.

Υδατόσημα¹⁵ του Α' χειρογράφου¹⁶

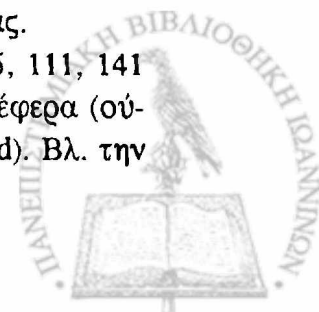

*

Το δεύτερο χειρόγραφο βιβλίο, διαστάσεων 21,5x15,5x2,5 εκ. και γραμμένο από διάφορα χέρια, έχει 125 φύλλα με διαστάσεις 21x15 εκ.. Τα δερμάτινα χρώματος καφέ εξώφυλλά του φέρουν εγχάρακτες διακοσμήσεις (άστρα με τελείες, σταυρούς, Χ κ.ά.). Στο πίσω μέρος του μπροστινού εξώφυλλου υπάρχουν στοιχεία που μας οδηγούν όχι μόνο στη χρονολόγηση αλλά και στον κτήτορα και χρήστη του χειρογράφου, καθώς σημειώνεται πρώτα επάνω αριστερά στην αρχή της σελίδας: *Λάβετε μέτρα κύριε!* και λίγο πιο κάτω, σε ίση απόσταση από τα πλαϊνά περι-

15. Τα Α', Β' και Δ' χειρόγραφα έχουν και υδατόσημα (το Γ' δεν έχει), αλλά υπάρχουν και άλλα στοιχεία για τη χρονολόγησή τους. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά γενικά τα τρία χ/φα (Α', Β', Δ') πρέπει να ανήκουν στα τέλη του 18ου ή στο πρώτο μισο του 19ου αιώνα. Επειδή όμως παρά τις προσπάθειές μου δεν μπόρεσα να εντοπίσω άλλες ειδικές για τα υδατόσημα των χρόνων αυτών μελέτες εκτός από τη μελέτη του E. Heawood, *Watermarks mainly of the 17th and 18th Centuries*, (Monumenta chartae papyraceae I), Hilversum 1950, που περιέχει και κάποια αρκετά όμοια όχι όμως ακριβώς τα ίδια υδατόσημα με εκείνα των παραπάνω χ/φων, και εκτός από άλλες μελέτες, που όμως πραγματεύονται υδατόσημα παλαιότερων χρόνων και φυσικά δεν περιέχουν τα υδατόσημα που μας ενδιαφέρουν, (όπως είναι η μελέτη του Charles M. Briquet, *Les Filigranes. Dictionnaire Historique des Marques du Papier des leur Apparition vers 1282 jusqu' en 1600*, Leipzig 1923, και των Vlad. A. Mosin — S. M. Traljac, *Filigranes des XIIIe et XIVe SS. Académie Yougoslave des Sciences et des Beaux-Arts. Institut d'Histoire*, tom. I-II, Zagreb 1957, παραθέτω εδώ και τα υδατόσημα των παραπάνω χ/φων για διευκόλυνση της παραπέρα σχετικής έρευνας.

16. Τα υδατόσημα αυτά, από τα οποία το α' βρίσκεται στις σελίδες 85, 111, 141 κ.α. (φ. 43, 56, 71 κ.α.), δεν υπάρχουν σε καμιά από τις μελέτες που προανέφερα (ούτε στην ειδική για τα υδατόσημα του 18ου και 19ου αι. μελέτη του Heawood). Βλ. την προηγούμενη σημείωση.

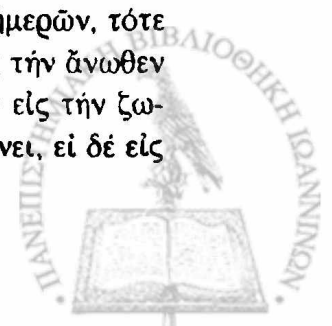
θώρια: 1803 Νοεμβρ. 25= = , ενώ παρακάτω από άλλη γραφίδα: 1865 'Απριλίου 10 Θεόδωρος Μιχλ (sic) Κεσίσογλου.

Στην πρώτη σελίδα του χειρογράφου μετά από μία σειρά στα καρμανλήδικα¹⁷ υπάρχει η εννέα σειρών ορθογραφημένη και πολύ πιθανόν από τον Θ. Μ. Κεσί(σ)ογλου γραμμένη σημείωση (αφού ο γραφικός χαρακτήρας του, γνωστός και από άλλη ενυπόγραφη σημείωση, που υπάρχει πιο κάτω στη σ. 38 του χειρογράφου , φαίνεται ότι είναι ο ίδιος) με το εξής κοινωνικοπολιτικό περιεχόμενο: *Φρονῶ ὅτι ὁ νέος νόμος δέν θά παύση φέρων κακά καί ἐν τῷ μέλλοντι. Φρονῶ ὅτι μέ τόν νόμον τοῦ....-....¹⁸ οὐδεμία ἐλπίς ὑπάρχει ὅτι θά ἔχωμεν παιδιά πεπαιδευμένα..... οἱ ἄνδρες δέν γνωρίζουν εἰς τί χρησιμεύει ἡ γυνή, τί χρησιμεύει ὁ ἔρως, τί χρησιμεύει ἡ γέννησις· καί ἐπίσης αἱ γυναῖκες ὅτι δέν τεκνοποιοῦν δι' ἑαυτάς, ἀλλά διά τήν πίστιν καί τήν πατρίδα.* Στη δεύτερη σελίδα υπάρχει μόνο μια χρονολογία και ημερομηνία επάνω στην πρώτη σειρά : / 79 *Μαρτίου 18 =*, ενώ στη δεύτερη σειρά σημειώνεται στα καρμανλήδικα από το ίδιο χέρι: *...ὄλάν μουχαππέτι καλπιγεμέ νισάν.* Στην τρίτη σελίδα υπάρχει μόνο μια λέξη στα παλαιοτουρκικά και από κάτω η εξής σημείωση από άλλη γραφίδα : 1897 *8βρί 2 εἰς(?) .3. μητέρα.....* Στην τέταρτη σελίδα υπάρχει επικολλημένο φύλλο εντύπου με μαντικό κείμενο στα ελληνικά και με τίτλο: *Προγνωστικόν περί ζωῆς καί θανάτου*¹⁹ κάτω από σχετικό σχέδιο με ομόκεντρους κύκλους, χωρισμένους σε τέσσερα ίσα μέρη, όπου σημειώνονται αριθμοί-ημερομηνίες από το 1 έως το 30. Στο επάνω όμως περιθώριο της σελίδας υπάρχει η εξής χειρόγραφη σημείωση: *Κατά τήν νύκτα τῆς 10 πρὸς τήν 11, ὥρα 4 Φεβρ. 1896 ἡ μητέρα μας (ακολουθεῖ ἐδῶ ὄνομα δυσανάγνωστο) παρέδ<ωσε> τό*

17. Το κείμενο της σειράς αυτής είναι (με κάθε επιφύλαξη) : *Μασρήκ κοῦν τογού. Δαγρίπ (?) κοῦν πατη (?)*.

18. Εδώ αποσιωπάται για ευνόητους λόγους το όνομα κάποιου πολιτικού-νομοθέτη, που δεν ξέρουμε αν συναποτελείται από τόσα γράμματα, όσες και οι τελείες των αποσιωπητικών, που κανονικά βέβαια έπρεπε να είναι τρεις.

19. Πρόκειται για το εξής κείμενο: " Όταν άσθενήση ὁ άνθρωπος καί θέλεις νά ἰδῆς, ἄν θά ζήσῃ ἢ θά ἀποθάνῃ , ἐρώτησον αὐτόν εἰς τὰς πόσας τοῦ μηνός ἠσθένησε, καί τότε προσθέτεις καί 21 ἡμέραν, καί παρατηρεῖς πόσος εἶναι ὁ ἀριθμός τῶν ἡμερῶν, τότε ἐκβάλλεις πάντοτε τὰς 30 καί παρατηρεῖς πόσαι μένουσιν, τότε κυττάξεις εἰς τήν ἄνωθεν Εἰκονογραφίαν ποῦ εὑρίσκεται ὁ ἀριθμός τῶν ἡμερῶν, ὅπου σοῦ ἔμειναν εἰς τήν ζωήν, ἢ εἰς τόν θάνατον, καί εἰ μὲν εὑρεθῇ εἰς τοὺς ἀριθμούς τῆς ζωῆς ὑγιαίνει, εἰ δέ εἰς τοὺς τοῦ θανάτου ἀποθνήσκει ἀφεύκτως".

πνεῦμα εἰς χεῖρας Θεοῦ, γραμμένη κατά το ένα ἡμισυ επάνω στην κενή σελίδα του χειρογράφου και κατά το άλλο ἡμισυ (στη δεύτερη σειρά) πάνω στο επικολλημένο φύλλο. Στην πέμπτη σελίδα είναι επικολλημένο άλλο φύλλο (η σ.13) καραμανλήδικου εντύπου, που περιέχει τις ευοίωνες και τις δυσοίωνες ημέρες του κάθε μήνα: (ΚΑΔΕΜΛΙ ΚΙΟΥΝΛΕΡ, ΚΑΔΕΜΣΙΖ ΚΙΟΥΛΕΡ)²⁰. Οι επόμενες σελίδες έως και τη δωδέκατη σελίδα είναι κενές.

Το κυρίως κείμενο του χειρογράφου αρχίζει από τη δέκατη τρίτη σελίδα (η οποία όμως είναι αριθμημένη ως η πρώτη σελίδα του χειρογράφου)²¹ με ένα είδος αστρολογικού μηνολογίου ή μάλλον ζωδιολογίου, θα έλεγα, από το μήνα Ιανουάριο και το αντίστοιχο ζώδιο, τον Υδροχόο. Ακολουθούν με τα ζώδιά τους οι επόμενοι μήνες, ένας σε κάθε σελίδα, μόνο με το αρχικό κεφαλαίο τους γράμμα στα ελληνικά και με το όνομά τους στα καραμανλήδικα.

Στις σελίδες 15 και 16 (σύμφωνα τώρα με τη σελιδαρίθμηση του χειρογράφου) παρατίθενται καραμανλήδικα κείμενα σε αριθμημένες από το 1 έως το 12 παραγράφους, όπου σημειώνονται μεταξύ άλλων οι μήνες (π.χ. Αὐγουστοσοῦν, Σεπτέμβριοσοῦν), αλλά και ονόματα, συχνά ανορθόγραφα, από την Αγία Γραφή και από άλλα θρησκευτικά κείμενα, (όπως Ἀδάμ, Χριστός, Προφήτης Ἰερεμίας, ἅγιος Ἀπόστολισταν, ἅγιος Πρόδρομοσουν, προφήτη Μωυσή, ἀπόστολος Ἀνδρέασταν, Δευτέρα Παρουσία, Ἡρώδης). Ακολουθούν στις σελίδες 17-34 άλλα κείμενα, που αρχίζουν με το όνομα κάποιου μήνα, αρχής γενομένης από το μήνα Σεπτέμβριο, όπως Σεπτέμβριοστα, Ὀκτώβριοστα..., ενώ σημειώνονται σ' αυτά

20. Οι μήνες παρατίθενται στα ελληνικά ο ένας κάτω από τον άλλο, αρχής γενομένης από το Σεπτέμβριο, ενώ δίπλα στον κάθε μήνα παρατίθενται στη σειρά στον πρώτο πίνακα οι ευνοϊκές (καδεμλί) και στο δεύτερο οι δυσοϊκές (καδεμισίζ) ημέρες, αριθμημένες με αραβικούς αριθμούς. Ἐτσι, σύμφωνα με το κείμενο, ευνοϊκές ημέρες του Σεπτεμβρίου είναι οι 13, 15, 22, 28, 30, ενώ δυσμενείς οι 1, 4, 8, 9, 20. Ανάλογα κείμενα με τις καλές και τις κακές ημέρες υπάρχουν και σε αμιγώς ελληνικά μαντικά-αστρολογικά κείμενα.

21. Πρέπει να σημειωθεί ότι παραλείπεται κατά λάθος η σ. 24, με άμεση συνέπεια να αλλάξουν θέση οι μονές με τις ζυγές σελίδες έως και τη σ. 39. Η επόμενη κενή σελίδα δεν αριθμείται καθόλου, ενώ η μεθεπόμενη επίσης κενή σελίδα αριθμείται με το 40. Μ' αυτό τον τρόπο (μ' ένα δεύτερο λάθος δηλαδή) αίρονται οι συνέπειες του πρώτου έτσι, ώστε να αποκαθίσταται στο εξής η σωστή αρίθμηση των σελίδων, εάν παραβλέψουμε βέβαια το ότι η σελιδαρίθμηση αρχίζει από τη 13η σελίδα ως 1η με την αρχή του κυρίως κειμένου του χ/φου.

και διάφοροι μαγικοί ή αστρολογικοί χαρακτήρες ή σύμβολα²². Είναι χαρακτηριστικό ότι το κείμενο για τον κάθε μήνα τελειώνει με αναφορές στην Παναγία και σε αγίους, όπως π.χ. *Ἰωάννη Χρυσόστομοζα βε ἅγιος Δημήτριουσα λειτουργιά ἐττιρσίν σιφά πουλούρ*²³.

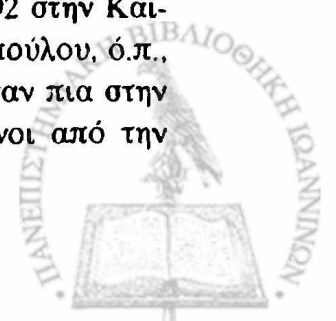
Στη σελίδα 38 κάτω από το κείμενο υπάρχει στα ελληνικά από άλλο χέρι και με μοβ μελάνη η ορθογραφημένη και ενυπόγραφη σημείωση *Εἶμαι περίεργος, ὡς ὁ Πετί-Ζάν, διὰ νά μάθω καί νά ἤξεύρω τά πάντα μυστήρια*. Ακολουθεί η ευανάγνωστη υπογραφή *Θ.Μ. Κεσίσογλου*. Πρόκειται για το γιο του Μιχαήλ Θεόδωρο Κεσίσογλου²⁴.

Από τη σελίδα 41 συνεχίζονται εκτενή καραμανλήδικα κείμενα πάλι για τους μήνες, οι οποίοι όμως τώρα σημειώνονται ελληνικά στα υπερσέλιδα. Τα κείμενα αυτά (για τον κάθε μήνα στη σειρά με πρώτο τον Οκτώβριο) είναι χωρισμένα σε κεφάλαια, που αριθμούνται συνήθως με κεφαλαία ελληνικά καλλιγραφικά γράμματα (σ. 46-54 και 100-210) ή με αραβικούς αριθμούς (σ. 56-100), πάντα έως το *κε´* ή το 25, ακολουθούμενους από την καραμανλήδικη λέξη *φασίλ* (=κεφάλαιο κειμένου). Από τη σελίδα 161 κ.ε. παρεμβάλλονται σποραδικά μέσα στο κείμενο και ελληνικές λέξεις, όπως π.χ. (*ὄνειρομαντεία*) στη σελ. 161,1, *βότανα* στη σ. 161,18, *λάχανα* και *ἄγγούρια* στη σελ. 162,2 και λίγο πιο κάτω (σ. 162,21) *δέντρα* και (*ὄπωρικά*).

22. Στη σελ. 30 μάλιστα παρατίθεται και σχέδιο με ομόκεντρους κύκλους, γράμματα, σύμβολα κτλ.

23. Η επανάληψη της λέξης “λειτουργιά” ή “λειτουργά” στο τέλος του κειμένου για κάθε μήνα σε συνδυασμό και με ονόματα αγίων θυμίζει ζωδιολόγια, που καταλήγουν με την προτροπή: *Ἄς λειτουργῆ τήν ὑπεραγίαν Θεοτόκον* (ή ...*τόν ἅγιον Βασίλειον* κ.τ.ό.). Βλ. για παραδείγματα Ε. Κακουλίδου-Πάνου, *Ὁ γεννηθείς νεώτερος ἐν καιρῷ ζωδίου*, “Δωδώνη” Θ´ (1980), σ. 77 κ.ε., καθώς και *Catalogus Codicum Astrologorum Graecorum* (C.C.A.G.), t.X (Bruxellis 1924), p. 103,21-22. 104,17-18. 106,27. 172,29-30. 174,8-9. 174,28 και αλλού.

24. Ο Θ. Μ. Κεσίσογλου (Κεσίσογλου σημαίνει γιος ιερωμένου και αντιστοιχεί στα ελληνικά με το *Παπαδόπουλος* ή με το *Καλογερόπουλος*) γνωρίζει καλά τα ελληνικά. Άλλωστε το πρώτο συστηματικό ελληνικό σχολείο είχε ιδρυθεί ήδη το 1792 στην Καισάρεια από τον ιερομόναχο Γερμανό, χριστιανό της Συρίας. Βλ. Ι. Πετροπούλου, ό.π., σ. 43,1. Ο Γάλλος περιηγητής Georges Perrot σημειώνει το 1861 ότι έφταναν πια στην καππαδοκική ενδοχώρα εφημερίδες, βιβλία αλλά και δάσκαλοι, σταλμένοι από την Αθήνα. Βλ. ό.π., σ. 44,2.

Από τη σελίδα 229 αρχίζει άλλο κεφάλαιο με τίτλο *Χαζινέγι Μαριφет* και με διάσπαρτες ελληνικές λέξεις²⁵. Στις σελίδες 234 έως και 236 παρατίθενται γιατροσόφια (μαντζούνια κ.ά.) με τίτλους συνήθως πρώτα στα ελληνικά και στη συνέχεια στα караμανλήδικα, κάποτε μάλιστα και με λέξεις ελληνικές μέσα στην κάθε συνταγή, σχετικές με τα συστατικά κάποιου φαρμάκου, όπως π.χ. στη σελ. 234 οι συνταγές *Γάλα τῆς ὄρνιθος*, *Ἀντιπεριοδικόν ποτόν τοῦ Πεύσονος*, *Τοκοφόρον ποτόν τοῦ Βελπώ*²⁶. Στη σελίδα 235 παρατίθενται συνταγές με τίτλους *Ποτόν στομαχικόν καί τονικόν* και *Κόνις καθαρτική*, ενώ στη σελίδα 236 παρατίθεται άλλη συνταγή με τίτλο *Ἀναλγητικόν μίγμα τοῦ Λέβι*²⁷.

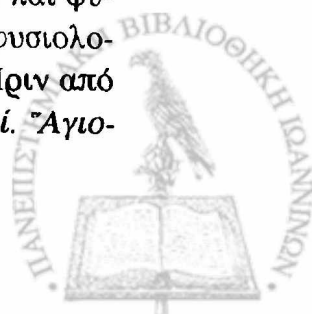
Προς το τέλος της ίδιας σελίδας (σειρά 20η) αρχίζει άλλο κεφάλαιο με τίτλο (εδώ) *Χαζινέι Μαριφет* και με παρατηρήσεις για πολύτιμους λίθους, οι οποίοι σημειώνονται και στα ελληνικά, όπως *ἀμέθυστος* (σ. 236), *χαλκηδόνιος*, *ὄνυξ*, *Σάρδιον*, *ὀπάλιος* (σ. 237), *ὀπάλιος*, *ἀχάτης* (σ. 238), και με διάσπαρτες ελληνικές λέξεις ως επεξηγήσεις μέσα σε παρενθέσεις, όπως *ράβδος* (σ. 238), *ἀρσενίκι*, *χαλκάνθη*, *βιτριόλιον*, *καμπέχιον ξύλον ἢ αἱματόξυλον* (σ. 239) κ. ά.

Από τη σελίδα 244 κ.ε. παρατίθενται σε παραγράφους λίγων σειρών και αριθμημένα με αραβικούς αριθμούς από άλλο χέρι караμανλήδικα

25. Όπως π.χ. στη σελ. 229: *Καλκούτα*, *Κεϊλάνη*, *άνθρακίται*, *λούγκιος* (?), *σάπφειρος*, στη σελ. 230: *Ἄνθραξ*, *σάπφειρος*, *ζαφ<ε>ίρι*, *σμάραγδος*, στη σ. 231: *σμαράγδι*, *χρυσόλιθος*, *Βήρυλλος*, *τοπάζιον*, *Ἰάκινθος*, *κοράλλιον*, στη σ. 232: *Μεσόγειος θάλασσα*, στη σ. 233: *σπίρτο*.

26. Στη συνταγή αυτή σημειώνονται ο *έρυσιβώδης βρόμος* και το *σιράπιον* (sic) τῶν *μηδικῶν μῆλων*. Η συνταγή αποδίδεται στο Γάλλο χειρουργό Αλφρέ Βελπώ (Alfred Velpeau, 1795-1867), του οποίου η σχετική μελέτη με τίτλο *Πλήρης πραγματεία μαιευτικῆς*, με την οποία θα μπορούσε να έχει κάποια σχέση η συνταγή για το τοκοφόρον ποτόν του Βελπώ, είχε εκδοθεί το 1835 (βλ. στην εγκυκλοπ. "Πάπυρος-Larousse-Britannica" το σχετικό λήμμα), έτος, που είναι βέβαιο κι ένας *terminus post quem* για τη χρονολόγηση τουλάχιστον αυτής της συνταγής του χ/φου, το οποίο ασφαλώς είναι παλαιότερο και που τα κείμενά του είναι γραμμένα από διάφορα χέρια.

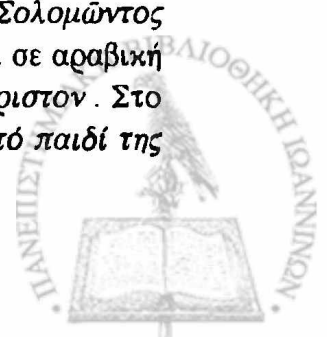
27. Δεν είναι βέβαιο αν πρόκειται εδώ για το Γερμανοαμερικανό βιοχημικό και φυσιολόγο Otto Loewi (1873-1961), που πήρε το βραβείο Νομπέλ ιατρικής και φυσιολογίας το 1936 (βλ. το λήμμα στην παραπάνω εγκυκλοπ.) ή για κάποιον άλλο. Πριν από τον τίτλο αυτής της συνταγής σημειώνεται από άλλο χέρι: *Αλλαχάταμι νασιλκί. Ἁγιο-ος ο θεος αγιος ις κιος αγιος αθανατος ελεγισον ημας* (sic).

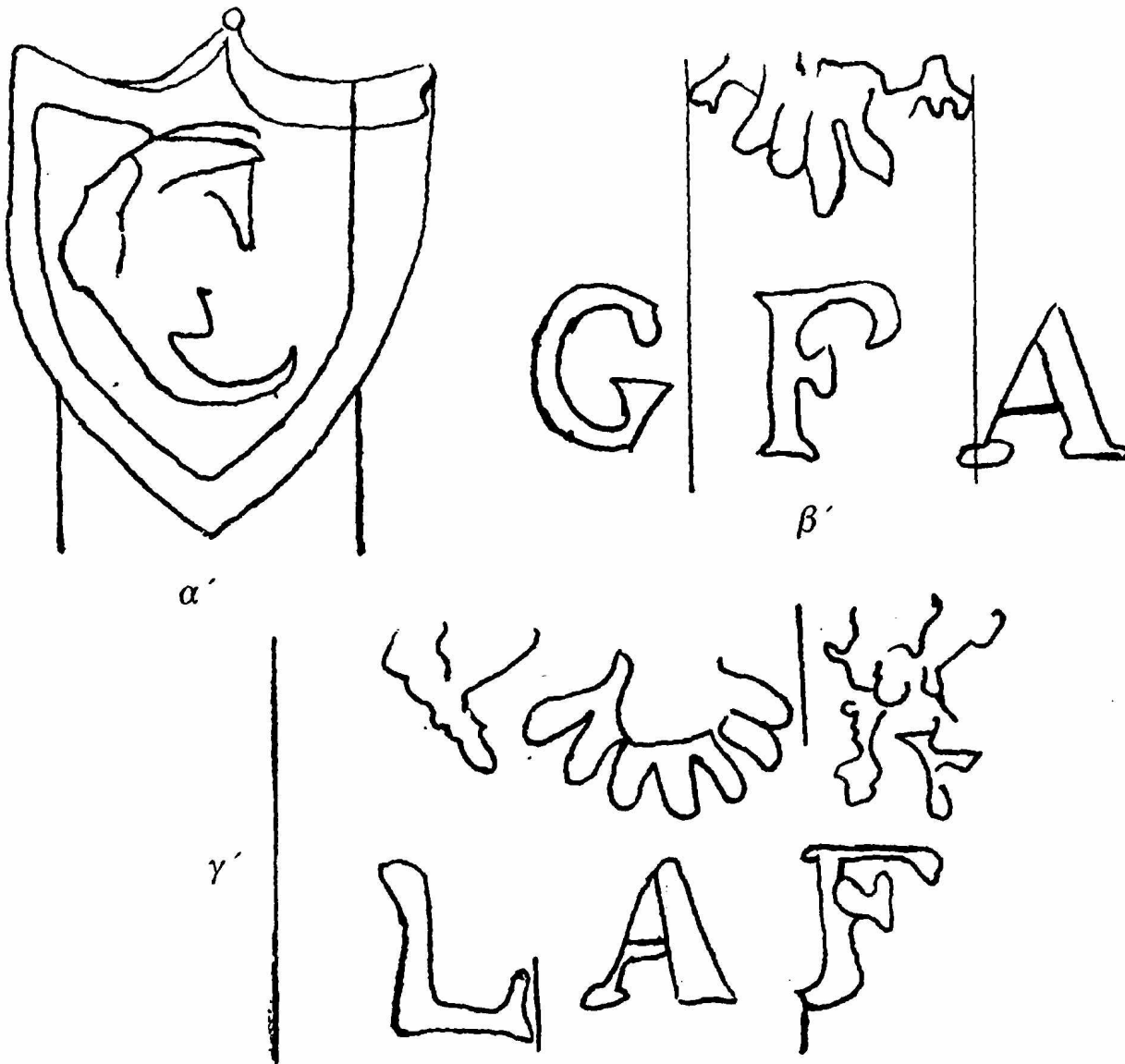
κείμενα θρησκευτικού περιεχομένου, με αναφορές στο Χριστό, την Παναγία, την (αγία) Σοφία, τον Άδάμ, τη Ναζαρέτ κτλ.²⁸.

Πρόκειται λοιπόν για σύμμεικτο κώδικα με αστρολογικά, μαντικά, μαγικά, ιατροσοφικά και θρησκευτικά κείμενα, γραμμένα από διαφορετικό χέρι, ο οποίος με βάση τις προαναφερθείσες χρονολογίες πρέπει να χρονολογηθεί στα τέλη του 18ου ή στις αρχές του 19ου αιώνα.

28. Στη σ. 250 (στη μέση, πάνω σε γράμματα τριών σειρών) και στη σ. 251 (στο τέλος του κειμένου και πάνω από γράμματα των δύο τελευταίων σειρών) υπάρχουν τούρκικες σφραγίδες με μαύρο φόντο και λευκούς αραβικούς χαρακτήρες. Ακολουθούν οι σελίδες 252 (κενή), 253 (εδώ σημειώνεται μόνο μια φράση μισής σειράς στα καραμανλήδικα), 254 (εδώ σημειώνονται στα καραμανλήδικα μόνο δυο λέξεις *ιλεμτέρ ταιμίν*), οι σελ. 255, 256 και 257 (τελείως κενές) και η τελευταία σελίδα 258 (εδώ υπάρχουν μόνο κάποιες φράσεις στα γαλλικά με την καραμανλήδικη μετάφραση δίπλα τους. Άλλωστε μαζί με τα χειρόγραφα βρέθηκαν και έντυπα βιβλία με γαλλοκαραμανλήδικους διαλόγους και σχετικά γαλλοκαραμανλήδικα λεξικά). Στο εσωτερικό μέρος του πίσω εξώφυλλου υπάρχουν διάφορες σημειώσεις με την εξής σειρά. Επάνω: / 90 7βρίου 14... τό κλειδί της αγάπης . Πιο κάτω σημειώνεται: *εδώ πλέον ούδέ ή σπάθη του Σολομώντος ισχύει*. Ακολουθούν κάποιες σημειώσεις στα καραμανλήδικα και μία σειρά σε αραβική γραφή και τελευταία η σημείωση : *ό άνθρωπος είναι ζώνον τυφλόν και άχάριστον* . Στο δεξιό περιθώριο κάτω σημειώνεται σε δύο σειρές η παροιμία: *Ή χελώνα τό παιδί της / άγγελόπουλο τό κράζει*.

Υδατόσημα του Β' χειρογράφου²⁹

29. Το α' υδατόσημο του χ/φου αυτού βρίσκεται κατά το ένα μισό στο φ. 122 και κατά το άλλο στο φ. 127, καθώς τα φύλλα αυτά είναι συνεχόμενα και το υδατόσημο βρίσκεται στη ραφή του χ/φου. Παρόμοιο, όχι όμως το ίδιο, είναι το υδατόσημο με αρ. 860 (pl.135, crescent) στον Heawood (ό.π.), για το οποίο όμως έτσι κι αλλιώς δε σημειώνεται καμιά χρονολογία. Βλ. ό.π., σ. 84: αρ. 860 NP(=No place) ND (= No date) (Probably modern).

Το β' υδατόσημο, που βρίσκεται στις σελ. 219-220, 225-226, 251-252 και 255-256 του χ/φου, δεν είναι ολόκληρο. Πάνω από τα γράμματα GFA μόρεσα να αποτυπώσω μόνο την ουρά πτηνού, μάλλον αετού. Το υπόλοιπο σώμα του πτηνού βρίσκεται στο δεξιμο-συρραφή του βιβλίου. Μοιάζει αρκετά, αλλά δε συμπίπτει (τά ίδια γράμματα και ο αετός, εκεί όμως ολόκληρος, με κάποιες διαφορές στην ουρά) με το υδατόσημο υπ' αρ. 1262 (pl. 172, eagle) στον Heawood, όπου όμως δε χρονολογείται το ίδιο υδατόσημο, αλλά σημειώνονται οι χρονολογίες 1791 και 1801, κατά τις οποίες εμφανίζονται ως

*

Το τρίτο χειρόγραφο βιβλίο, διαστάσεων 22x16,5x2 εκ., με δερμάτινα χρώματος καφέ εξώφυλλα, αποτελείται από 61 φύλλα (22x16,5 εκ.), τα οποία στερούνται υδατοσήμων, και το περιεχόμενό του είναι μαντικό-αστρολογικό. Από τις χρονολογίες που αναγράφονται σε ορισμένες σελίδες του (κάποτε και μέσα στο κείμενο) μπορεί να χρονολογηθεί γύρω στο 1844-1845³⁰.

Η σελιδαρίθμηση του χειρογράφου είναι λανθασμένη, καθώς παραλείπεται η αρίθμηση της σελίδας 18 και έτσι ο αριθμός 19 μπαίνει αντί του 18 στο πίσω μέρος του φύλλου με ανάλογες συνέπειες και στην αρίθμηση των επόμενων σελίδων.

Το μεγαλύτερο μέρος του χειρογράφου είναι γραμμένο σε καραμανλήδικη γραφή. Παρεμβάλλονται όμως και εδώ ορισμένα κείμενα από το ίδιο χέρι στα ελληνικά, ενώ εκτενές ελληνικό κείμενο αποτελούμενο από ατελές “σεληνοδρόμιον” και από μαντική μέθοδο κληρομαντείας-αριθμομαντείας παρατίθεται στο τέλος του χειρογράφου. Τα ελληνικά αυτά κείμενα είναι τα εξής:

Στη σελίδα 19 (που κανονικά έπρεπε να έχει τον αρ. 18, αφού είναι η πίσω σελίδα του 9ου φύλλου) υπάρχει ελληνικό κείμενο είκοσι σειρών με εκτενή τίτλο *Περί παρθενία... κτλ.* και στην επόμενη σελίδα (20,10) έως

υδατόσημα τα ίδια γράμματα (GFA), όπως άλλωστε και το 1742, όταν αυτά εμφανίζονται σε ένα βενετικό βιβλίο, που ίσως όμως είναι ανατύπωση. Βλ. Heawood, ό.π., σ. 92. Το γ' υδατόσημο (των σ. 39-40 του χ/φου), με τα γράμματα L A F και την ουρά πτηνού, που ούτε αυτό είναι πλήρες, όπως ακριβώς και το προηγούμενο, δεν υπάρχει στην παραπάνω ειδική μελέτη του Heawood.

30. Συγκεκριμένα στο πίσω μέρος του μπροστινού εξώφυλλου σημειώνεται η χρονολογία: *1849 ΙΕΝΝΟΥΡΑ Ι ΤΑΡΙΚ* και από άλλο χέρι: *16. 5 1861*. Η 9η σελίδα αρχίζει με τη χρονολογία *1844 μάρτι*, ενώ ένα εκτενές αστρολογικό-μαντικό κείμενο τελειώνει στη σ. 100 με τη χρονολογία *1845 αυγουστος 9*, γραμμένη από το ίδιο χέρι, όπως και το κείμενο της σελίδας. Άλλωστε στο τέλος του προτελευταίου φύλλου υπάρχει καλλιτεχνικά γραμμένη από άλλο χέρι με μεγάλα γράμματα η ημερομηνία *1860 Ιανουαρίου 3* (sic) μετά από μια καλλιγραφημένη μονογραφή (σύμπλεγμα πιθανότατα από το Σ και το Η) ίσως κάποιου Ηλιάδη —άλλωστε Ηλιάδης λεγόταν και ο σύζυγος της Σουλτάνας Κεσίσογλου, αδελφής της Αννέτας— και κάτω από την εξής σημείωση: ... *διότι δέν έχει διόλου όρθογραφίαν, περί τής οποίας δύναται νά κατηγορηθῆ από τούς πεπαιδευμένους ανθρώπους...* Της σημείωσης όμως αυτής προηγείται μια σειρά κειμένου από το ίδιο χέρι στα καραμανλήδικα με το εξής (αν το διαβάσω σωστά) περιεχόμενο: *Ετιλέ ρούμτζα Ριαζάν, χέτζη πίρ ζης (?) ετλεμεζης (?)*.

και τη σελίδα 21,15 άλλο ελληνικό κείμενο από το ίδιο πάντα χέρι με τίτλο: *Περι αν εχι φοβον η εγκαστρωμενι η ου* (sic). Στη σελίδα 31 παρεμβάλλεται πάλι ελληνικό μαντικό κείμενο (χρησιμοποιούνται εδώ συνδυασμοί συμβόλων με τελείες και παύλες) με θέμα μαντείας το “άνοιγμα” σπιτιού ή εργαστηρίου κτλ.³¹ Από τη σελίδα 32,17 αρχίζει πάλι μαντικό κείμενο έξι σειρών στα ελληνικά: *Εαν θελις να καταλαθις* (sic)..., ενώ η συνεχιζόμενη πιο κάτω μαντική μέθοδος είναι στα καρμανλήδικα. Στο τέλος της σελίδας 47 σημειώνεται στα ελληνικά: *Τέλος περι οδοῦ και ταξιδίου*. Στις σελίδες 84-85 παρατίθεται άλλη μαντική αστρολογική μέθοδος στα ελληνικά με τα γνωστά σύμβολα (συνδυασμούς παύλας και τελείας) και με αναφορές αυτών στα ζώδια, στους πλανήτες, στο χρόνο, στους μήνες, στις ημέρες, στους καιρούς και τους ανέμους³², στα κοσμικά στοιχεία (*τύποι του πυρός, του ανέμου, του νερού, της γης*), στην ξανθή και μέλαινα χολή, στο φλέγμα, στο σεληνιασμό κτλ.³³. Τέλος, στις σελίδες 102-114,15 παρατίθεται εκτενές “σεληνοδρόμιο” με τον τίτλο *Περι των ημερών της σελήνης, του χρόνου, των μηνών αγαθών τε (?) και πονηρῶς ζωῆς και θανάτου, πεφωτισμένων και άφωτίστων και τίς έστι χρησμός εις πασαν προῶξιν και περι φλεβοτομίας*. Στο σεληνοδρόμιο αυτό³⁴ γίνεται λόγος, όπως συνήθως, για την κάθε ημέρα της σελήνης, αλλά εδώ μόνο έως και τη 15η ημέρα, αφού στη σ. 108 διακόπτεται απότομα και αρχίζει πάλι, χωρίς καμιά εισαγωγή, άλλο ελληνικό κείμενο κληρομαντείας και αριθμομαντείας (σ. 108,10-114,15), με βάση τους συνδυα-

31. Οι τρεις τελευταίες σειρές της ίδιας σελίδας, όπως και οι 17 πρώτες σειρές της επόμενης (σ. 32), είναι στα καρμανλήδικα.

32. Οι άνεμοι σημειώνονται με τα ναυτικά-λαϊκά τους ονόματα και συνήθως ανορθόγραφα, όπως: *σορόκκος, οστρια, γαρπισ, πουνέντι, μαϊστρος, γρεγωλεβάντις, γρέγος* κτλ.

33. Πρβλ. και *Codex Vindobonensis Theol. Graecus 244*, f.142^v-143^v.

34. Παραλλαγές τέτοιων σεληνοδρομίων υπάρχουν δημοσιευμένες κυρίως στον *C.C.A.G. (Catalogus Codicum Astrologorum Graecorum)*, Bruxellis 1898-1924, με διάφορους τίτλους, όπως *σεληνοδρόμιον* (*C.C.A.G. t. III, p. 32, IV, p. 44, VII, p. 62, VIII,4, p. 9*), *προφητολόγιον τό σε<κληναῖον >* (t. III, p. 32), *σελήνης προγνωστικόν των ημερών* (t. VIII, 3. p. 88, t. X, p. 26), *διαγνωστικόν των της σελήνης ημερών* (t. VII, p. 59), (*έρμηνεία*) *περι των ημερών αγαθών και πονηρών* (t. I, p. 74, VIII,3, p. 17, X, p.11). Σχετικές παρατηρήσεις γι' αυτά βλ. ό.π., X, p. 121-122. Βλ. και A. Delatte, *Anecdota Atheniensia* (Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l' Université de Liège XXXVI), t.I (Liège-Paris 1927), p. 182,1-183,6 (*σεληνοδρόμιον*).

δημόσιο αρχείο ή βιβλιοθήκη, για την ασφαλέστερη φύλαξή τους, τη συντήρηση, μελέτη και έκδοσή τους.

Πρόκειται για καραμανλήδικα κυρίως χειρόγραφα⁹, αλλά τα τρία από αυτά περιέχουν και εκτενή κείμενα στην ελληνική γλώσσα .

*

Το πρώτο χειρόγραφο βιβλίο είναι ιατρικού και ιατροσοφικού περιεχομένου. Έχει διαστάσεις 22x14x1,5 εκ. και αποτελείται από 80 φύλλα, χωρίς εξώφυλλα, με σελιδαρίθμηση (στο επάνω αριστερό μέρος των σελίδων) ως τον αριθμό 140¹⁰. Έχει αρκετές κενές σελίδες¹¹, κι αυτό, γιατί ο συγγραφέας ή ο αντιγραφέας μετά από κάθε ενότητα άφηνε μια ολόκληρη σελίδα κενή. Άλλωστε υπάρχουν και αρκετές σελίδες κατά το ήμισυ ή κατά το μεγαλύτερο μέρος κενές και άλλες πάλι με μια και μοναδική παράγραφο λίγων σειρών, όπως οι σελίδες 60, 61, 62, 64, 66 και 67. Πρόκειται για γιατροσόφια σε καραμανλήδικη γραφή, συνταγές για παρασκευή μαντζουνιών (*μετζον* ή *ματζον* ¹² σημειώνονται στο χειρόγραφο) κ. ά. Οι συνταγές παρατίθενται κατά ομάδες και συχνά στη κάθε ομάδα έχουν τον ίδιο τίτλο¹³. Τα κενά φαίνεται ότι σκόπευε να συμπλη-

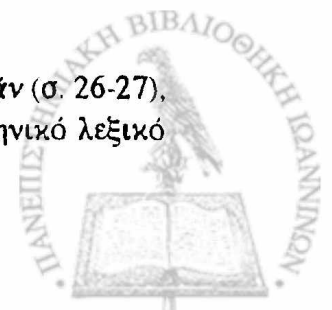
9. Σε τούρκικη δηλ. γλώσσα αλλά με ελληνικούς χαρακτήρες. Για την καραμανλήδικη γραφή, που επινοήθηκε για τις ανάγκες των τουρκόφωνων Ελλήνων χριστιανών της Καραμανίας, των Καραμανλήδων, και γενικότερα της Μ. Ασίας, λόγω της δυσκολίας στην εκμάθηση και χρήση του αραβικού αλφαβήτου από αυτούς, καθώς και για τις εκδόσεις καραμανλήδικων βιβλίων κτλ. βλ. τις μελέτες Balta Eyangelia, *Karamanlidika Additions (1584-1900). Bibliographie analytique*, Αθήνα 1987, της ίδιας, *Karamanlidika XXe siècle*, Αθήνα 1987 και Salaville Séverien — Dalleggio Eygène, *Karamanlidika. Bibliographie analytique d' ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, 1584-1900*, τ. I-III, Αθήνα 1958-1974. Βλ. επίσης Άννα Μπαλλιάν, *Η Καππαδοκία μετά την κατάκτηση των Σελτζούκων και οι χριστιανικές κοινότητες από το 16ο έως τον 18ο αιώνα*. "Καππαδοκία", Αθήνα 1991, σ. 31,2 και πρόχειρα το άρθρο *Καραμανλήδικη γραφή* του Β. Σφυρόερα στην εγκυκλοπ. "Πάπυρος-Larousse-Britannica", τ. 32ος, σ. 86.

10. Από εκεί και ύστερα πρόσθεσα ο ίδιος στο φωτοαντίγραφο αριθμούς σελίδων για διευκόλυνση της μελέτης.

11. Δεκαοχτώ συνολικά, ήτοι τις σελίδες 6, 74, 81, 84, 87, 88, 90, 93, 95, 98, 100, 106, 135, 141, 145, 147, 159 και 160.

12. Στις σελ. 72-73 του χειρογράφου.

13. Όπως πχ. *σάντζι* (σ. 22), *μαγιασίλα* (σ. 23 και 24), *ταλάγια*, *ταλακτάν* (σ. 26-27), *συγιουζα* (σ. 85-86). Τις λέξεις αυτές δεν μπόρεσα να βρω στο τουρκοελληνικό λεξικό που ανέφερα σε προηγούμενη σημείωση.

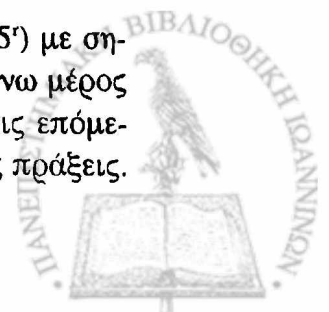
και караμανλήδικη γραφή, το ελληνικό αλφάβητο, κάποιο επώνυμο (*κιρά κανταρή*, sic) στην τελευταία σελίδα και την ανορθόγραφη από το ίδιο χέρι σημείωση *αυτη ή ιμερα ιν επιυσειν ο κύριος αγαλλιασομεθα*.

Το τέταρτο χειρόγραφο είναι το πιο εντυπωσιακό, με τα καλλιγραφικά στρογγυλά γράμματά του και χωρίς καθόλου σβησίματα, ένα αληθινό καλλιτέχνημα. Πρόκειται για χαρτόδετο χειρόγραφο βιβλίο διαστάσεων 21x15,5x1,5 εκ. με φθαρμένα χρώματος καφέ εξώφυλλα και με πάνινη εν μέρει επένδυση³⁷. Το κείμενο, κυρίως αστρολογικού και μαγικού περιεχομένου, είναι γραμμένο ή καλύτερα αντιγραμμένο με μαύρη μελάνη από το ίδιο χέρι και καταλαμβάνει τα φύλλα 7-92^v. Το σύνολο του χειρογράφου αποτελείται από 102 φύλλα, από τα οποία τα έξι πρώτα ή είναι κενά ή φέρουν διάφορες μεταγενέστερες σημειώσεις, ονόματα, αριθμητικές πράξεις κτλ. από άλλο χέρι³⁸. Το ίδιο ισχύει και για τα τελευταία φύλλα 93-102^v³⁹. Στο χειρόγραφο δεν υπάρχει καμιά σελιδαρίθμηση, ενώ

37. Η επένδυση με πανί χρώματος καφέ καλύπτει τη ράχη του βιβλίου (1,5 εκ.) και μέρος (4 εκ.) από το κάθε εξώφυλλο. Το πανί είναι φθαρμένο και ραμμένο με κλωστή χρώματος καφέ στο επάνω μέρος της ράχης, αλλά και το δέσιμο του βιβλίου γενικά είναι σε κακή κατάσταση, καθώς η σύνδεση-συρραφή των φύλλων με κλωστή είναι πολύ χαλαρή και σε πολλά σημεία κατεστραμμένη.

38. Στο εσωτερικό του μπροστινού εξώφυλλου σημειώνονται ανορθόγραφα (και παράλληλα προς τις μεγάλες πλευρές του) τα ονόματα *Κυριακω* και *πολοιξενη*, το ένα κάτω από το άλλο, καθώς και διάφοροι αριθμοί. Στην 1η σελίδα σημειώνονται ανορθόγραφα πάλι διάφορα ονόματα, όπως *αβρααμ*, *βηθλεεμ*, *ολημπιαδα*, *κιργιακο*, *ποληξενη*, *αργιληδησ*, *σεμελιον* (?) κ.ά., και διπλα ή κάτω από αυτά αριθμοί, καθώς και το άθροισμά τους. Σημειώνονται ακόμα και ημέρες (*τητριτη*, *τιτετραδη*) με διάφορα αριθμητικά ποσά κάτω από αυτές. Όλα αυτά είναι από το ίδιο χέρι, την ίδια γραφίδα και μελάνη, ενώ υπάρχουν και αριθμητικές πράξεις, ημερομηνίες και σημειώσεις ποσών στα караμανλήδικα από άλλο χέρι, γραφίδα και μελάνη. Στη 2η σελίδα (f.1^v) σημειώνονται ανορθόγραφα διάφορα γυναικεία ονοματεπώνυμα (*σακαινα* *Ινδξεσου*. *Πομπιίου* *πολιξ*, *Ζεφυριου* *Μερσίν*, *Θεοδοσία* *Τοσια*) με γράμματα μεταγενέστερα και διαφορετικά από αυτά του κειμένου. Οι σελίδες 3-12 (f. 2^v-6^v) είναι κενές.

39. Ακολουθούν η κενή σελίδα 186 (f.93^v) και οι σελίδες 187-189 (f. 94^v-95^v) με σημειώσεις μερικών σειρών στα караμανλήδικα (και μάλιστα ανάποδα, το επάνω μέρος κάτω), καθώς και άλλες δώδεκα κενές σελίδες 190-201 (f. 95^v-101^v), ενώ στις επόμενες σελίδες 202-204 (f.101^v-102^v) σημειώνονται κάποιοι αριθμοί ή αριθμητικές πράξεις.

στο φωτοαντίγραφο που διαθέτω πρόσθεσα αριθμούς φύλλων για διευκόλυνση της μελέτης του ⁴⁰.

Το βιβλίο, γραμμένο κατά το μεγαλύτερο μέρος στα караμανλήδικα⁴¹, περιέχει και αυτό ελληνικά κείμενα κυρίως με αστρολογικό⁴²-μαντικό, μαγικό αλλά και θρησκευτικό περιεχόμενο. Στα караμανλήδικα κείμενα, διανθισμένα με αστρολογικά σύμβολα και μαγικούς χαρακτήρες (sigilla magica), τα ονόματα των ζωδίων και των πλανητών σημειώνονται και στα ελληνικά⁴³, ενώ στο τέλος των κεφαλαίων σημειώνεται στα ελληνικά και συνήθως ανορθόγραφα *Τέλος καί τῷ Θεῷ δόξα* (f.25,22 και 37,28) ή *Τέλος καί τῷ Θεῷ χάρις* (f.91^v) ή *Τέλος καί τῷ Θεῷ δόξα ἐν πᾶσι καιροῖς* (f.33^v,10) κ.τ.ό. Συχνές είναι και οι αναφορές ψαλμών (f. 92^v,5-15), ενώ παρατίθενται κάποτε και αποσπάσματα ψαλμών⁴⁴ καθώς και άλλων κειμένων θρησκευτικού-χριστιανικού περιεχομένου⁴⁵. Από το φύλλο 57

40. Αντί για σελίδες σημειώνεται στο δεξιό μέρος του κάτω περιθωρίου (και κάτω από τις τελευταίες λέξεις του κειμένου) η συλλαβή με την οποία αρχίζει η επόμενη σελίδα, όπως συμβαίνει συχνά σε χειρόγραφα.

41. Η αρχή του караμανλήδικου κειμένου (f.7) έχει ως εξής: *Πούγιλτοῦζ ὦ γιλτίζτουρκῆ. Εσοβα. Γιάνι παπαζά πεάν όλουν τοῦ πχίλ γιλτίζ.* και το τέλος (f. 92^v) : ... *ἄχια κισί Γιανινά σόχ ἄρτιχ ὀρτουλμέζ κίρ ὀραγιά.*

42. Στο φ.8 (σ. 15) σημειώνονται τα караμανλήδικα αλλά (πιο κάτω από αυτά) και τα αντίστοιχα ελληνικά ονόματα των πλανητών (την αντίστοιχη παράθεση των ονομάτων αυτών βρίσκουμε και στο φ.34), καθώς και τά σύμβολά τους. Αμέσως πιο κάτω στην ίδια σελίδα παρατίθεται και εδώ, όπως και στο Γ' χ/φο, σ.120 (119), αλλά με πολλή επιμέλεια φιλοτεχνημένο, σκαρίφημα ανθρώπου με τα ζώδια γύρω του και ως σκίτσα (ζώα, ανθρώπινες μορφές κτλ.) και ως αστρολογικά σύμβολα, ενώ το κάθε σκίτσο ζωδίου συνδέεται μέσω μιας γραμμής-δείκτη με ορισμένο σημείο του σώματος του ανθρώπου, στο οποίο αντιστοιχεί και το οποίο επηρεάζει, σύμφωνα με τις αστρολογικές διδασκαλίες. Τα ελληνικά και (δίπλα στο καθένα απ' αυτά) τα караμανλήδικα ονόματα των ζωδίων παρατίθενται (ανορθόγραφα) και στο φ. 8^v, 13-25, μετά απο τά κεφαλαία αρχικά των αντίστοιχων μηνών, ως εξής:

Μ κρήος. κογοῦν. ἀτές. ἐρκότ. τογουτά.

Α τὰνρὸς. ὀκούζ. τοπράχ. ἐρκέκ.

Μ δίδιμος. ἐκίζ κ.ο.κ.

43. Βλ. π.χ. f. 8^v.

44. Βλ. π.χ. f. 26^v,26 : *Ἐλέησόν με ὁ Θεός:-* (Ἔτσι ὁμως αρχίζουν τρεις ψαλμοί, οι Ν', ΝΕ' και ΝΣ'), καθώς και f.32^v,21: *Ψάλ. Κύριος ἐμοι βοηθὸς καί οὐ φοβούσομε τι πιῆσι μου* (sic).

45. Ὅπως π.χ. ...*Πατήρ υἱὸς καί πνεῦμα ἅγιον...* στο f. 27^v,24.

κ.ε. παρατίθενται διάφοροι πίνακες, άλλοι στα ελληνικά και άλλοι εν μέρει στα ελληνικά και εν μέρει στα καραμανλήδικα, που έχουν ως θέμα τους το *Σεληνοδρόμιον παντοτινόν* (f.57 και 66^v), τους κύκλους του ηλίου (f. 64), το *Κανόνιον τοῡ εύρειν τόν τε ἥχον καί τό έωθινόν* (f.65), όπως τιτλοφορείται ο σχετικός πίνακας, την εύρεση του σχετικού για κάθε γιορτή ευαγγελίου (f. 65^v-66), τις γιορτές του κάθε μήνα (είδος εορτολογίου) κτλ. Ορισμένοι από τους πίνακες έμειναν ημιτελείς, καθώς τα σχεδιασμένα με επιμέλεια διαχωριστικά ορθογώνια σχήματα για την εγγραφή των μηνών Απριλίου (f.68), Μαΐου (f.68^v), Ιουνίου (f.69), Ιουλίου (f.69^v) και Αυγούστου (f.70) έμειναν κενά, ενώ τα αντίστοιχα για τους μήνες Οκτώβριο (f. 71) και Νοέμβριο (f.71^v) είναι ημιτελή. Και άλλα όμως διαχωριστικά σχήματα και σχέδια έμειναν ημιτελή σε επόμενα φύλλα (f.76, 77, 77^v, 81^v, 82^v, 83), ενώ στο f. 73^v τα ονόματα των μηνών είναι γραμμένα στη σειρά χωρίς αρχικό κεφαλαίο γράμμα, που στο πρωτότυπο θα ήταν ίσως καλλιγραφημένο και μάλιστα με κόκκινη μελάνη, όπως συνήθως σε πολλά χειρόγραφα.

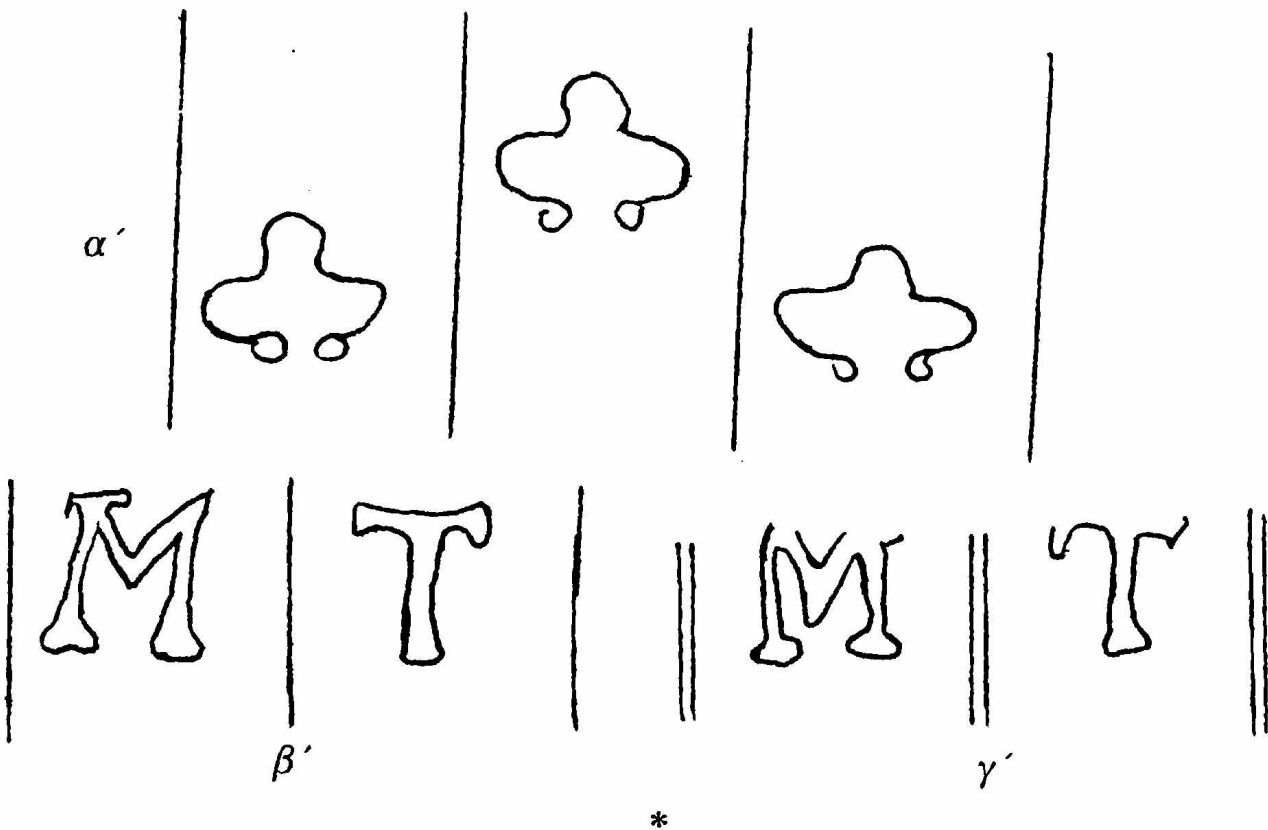
Από τα ελληνικά κείμενα του χειρογράφου ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτα, τουλάχιστον από τη σκοπιά της Λαογραφίας, είναι τα εξής δύο:

1) Ένας μαγικός εξορκισμός πνευμάτων (f.82) κάτω από κυκλικό σχέδιο, πλήρες μαγικών χαρακτήρων. Πάνω από το σχέδιο υπάρχει η ανορθόγραφη αλλά καλλιγραφημένη φράση: *Ίδού ἡ σφραγης του δακτηληδίου, εννοείται τοῡ Σολομωντος.*

2) Ένα *Κανόνιον τοῡ εύρειν τήν σελήνην έν τίνι ζωδία καθ' έκάστην εύρίσκειται*, όπως τιτλοφορείται το κείμενο (f. 83^v-85), συνοδευόμενο και από σχετικούς αστρολογικούς πίνακες και σχέδια των όψεων της σελήνης σε σχέση με τον ήλιο και με τα διάφορα ζώδια.

Πρέπει ωστόσο να αναφερθεί και ένα ακόμη ελληνικό κείμενο με πίνακες και δύο σκαριφήματα, που παριστάνουν τα χέρια του Σολομώντα, όπως μας πληροφορεί σχετική σημείωση. Στο κείμενο σημειώνονται *αί έπακταί (ένν. ήμέραι) τών δώδεκα μηνών είς τά κεφαλαιώδη γράμματα*, ενώ στο τέλος της τελευταίας σειράς και σε κάποια απόσταση από το κείμενο σημειώνεται η χρονολογία *αψζε´ (=1795)*, που μας οδηγεί ασφαλώς και στη χρονολόγηση τουλάχιστον του ελληνικού κειμένου του χειρογράφου. Φωτογραφία του κειμένου αυτού (φ. 76^v) παρατίθεται στο τέλος της εργασίας.

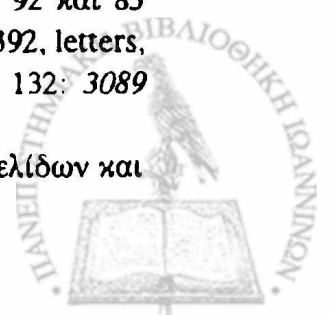

Υδατόσημα του Δ' χειρογράφου⁴⁶

Από τα ελληνικά κείμενα, τα οποία σκοπεύω να πραγματευθώ στο σύνολό τους σε άλλη μελέτη αργότερα, παραθέτω εδώ μόνο καναδυό δείγματα⁴⁷. Οπωσδήποτε όμως ενδιαφέρει το περιεχόμενο όχι μόνο των ελληνικών αλλά και των караμανλήδικων κειμένων, καθώς και η σχέση τους με την άλλη ελληνική αστρολογική, μαγική, μαντική και ιατροσοφική παράδοση. Γι' αυτό και μια έκδοση των χειρογράφων αυτών στο σύνολό τους δε θα ήταν άσκοπη, γιατί είναι κι αυτά πολύτιμα μνημεία του λαϊκού πολιτισμού των Ελλήνων της Μ. Ασίας.

46. Το α' υδατόσημο βρίσκεται στα φύλλα 98-99 του χειρογράφου, τα οποία είναι συνεχόμενα, και μάλιστα εκατέρωθεν της ραφής. Παρόμοια μ' αυτό (όχι όμως τα ίδια) είναι τα υδατόσημα με αρ. 2596-2599 (pl. 334, hat) στον Heawood, ό.π., για τα οποία σημειώνονται στη σ.121 (κατηγορία: HAT) τα εξής σχετικά με τη χρονολόγησή τους: 2596 England(?) 1685. 2597 Padua ND (=No date). 2598 Padua 1694. 2599 Padua 1694. Χρονολογούνται επομένως τα 4 αυτά παρόμοια υδατόσημα στα τέλη του 17ου αιώνα. Τα β' και γ' υδατόσημα (το γ' δεν είναι πλήρες) βρίσκονται στα φύλλα 92 και 85 αντίστοιχα και είναι παρόμοια (όχι ίδια) με το υδατόσημο υπ' αρ. 3089 (pl. 392, letters, στον Heawood, ό.π.), για τη χρονολόγηση του οποίου σημειώνεται στη σ. 132: 3089 London 1726.

47. Στο τέλος της εργασίας παραθέτω και δείγματα γραφής ορισμένων σελίδων και από τα τέσσερα χειρόγραφα.

ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ
ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ⁴⁸

ΑΠΟ ΤΟ Α΄ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ

(P.150).

Πρόχειρα βοηθητικά τινα μέσα εις αιφνιδίους από εξωτερικής αιτίας ἐμπίπτοντας τῆς ζωῆς κινδύνους, τα ὅποια (κατά την διδασκαλίαν τῶν δοκτόρων τῆς Ἱατρικῆς κυρίου Γ. Βιλχ. Κονσβρούχου καὶ κυρίου Ἰωάννου Χριστοφόρου Ἐβερμαίου) ἤμπορεῖ νά μεταχειρισθῆ τις ἐκ τοῦ προχείρου εις τοιαύτας λυπηράς περιστάσεις, ἐν ὧσιν ἢ παρουσία ἰατροῦ τινος νά φροντίσῃ πᾶν περαιτέρω ἀναγκαῖον.

**Γνωστικά σημεῖα ἐνός αιφνιδίως ἀποθανόντος, ἐάν δέν ἐγκρύπτηται
εἰς αὐτόν ζωῆς τις σπινθήρ**

Μεταξύ καὶ ἄλλων πασιδήλων τρόπων, διὰ τῶν ὁποίων δύναται τις νά πληροφορηθῆ ἂν ὁ αιφνιδίως εἰς θάνατον πεσών εἶναι τῷ ὄντι παντελῶς νεκρός, ἤμπορεῖ τις νά κρατήσῃ ἔμπροσθεν τοῦ στόματος τοῦ νεκροῦ φαινομένου κηρίον, παρατηρῶν προσεκτικῶς ἂν δέν κινῆται ἢ φλόξ αὐτοῦ, νά θέσῃ ἐπὶ τό μέσον τοῦ στήθους ποτήριον γέμον νεροῦ μέ τήν ἰδίαν προσοχήν, διὰ νά ἰδῆ ἂν τό εἰς τό ποτήριον νερόν λαμβάνῃ μικράν τινα κίνησιν, νά φωνάξῃ μεγάλως εἰς τό ὠτίον τοῦ νεκροῦ καὶ ἄλλος νά παρατηρῆ ἀκριβῶς ἂν διὰ τούτου δείχνηται εἰς τά χεῖλη ἢ ἄλλοῦ που εἰς τό πρόσωπον λεπτὸς τις σπασμὸς· πρὸς τούτοις νά κρατήσῃ πλησίον καὶ ἔμπροσθεν εἰς τό στόμα τοῦ δυστυχοῦς καθρέπτην καὶ νά παρατηρῆ ἂν ὁ καθρέπτης λαμβάνῃ πολὺ ἢ (p.151) ὀλίγον πανάδαν τινά. Εἰς τοιαύτην περίστασιν πρέπει ἀμέσως νά τριφθῆ τό σῶμα μέ ῥοῦχον ἢ βαμβάκινον μανδήλιον ἢ ἄχυρον ἢ χορτάρι ἢ καὶ μέ τήν παλάμην μόνον. Τό τρίψιμον νά γίνηται ἀπό τά ἄνω πρὸς τά κάτω καὶ κυρίως εἰς τά σκέλη, εἰς τούς πόδας, στήθος, στόμαχον, ῥάχιν καὶ εἰς τάς

48. Παραθέτω ἐδῶ δείγματα των ελληνικῶν κειμένων διορθωμένα ἀλλὰ χωρὶς το σχετικὸ κριτικὸ υπόμνημα, το ὁποῖο ὅμως θα συνοδεύει οπωσδήποτε τα κείμενα αὐτά, ὅταν τα δημοσιεύσω ἀργότερα στο σύνολό τους, ἀφού πρώτα τα σχολιάσω καὶ ἀπὸ λαογραφικὴ σκοπιὰ.

πατούνας τῶν ποδιῶν, βαθμηδόν δυνατώτερα, ἐν ὧσιν νά κοκκινίση τό δέρμα· ἔπειτα νά τεθοῦν ζεσταμένα πλινθία, τυλιγμένα εἰς κομματάκια πανίου, ἐπάνω εἰς τό μέρος τῆς καρδίας, εἰς τάς πατούνας καί μεταξύ εἰς τά σκέλη. Ἐμπορεῖ τις πρός τούτοις νά κεντήση μεταξύ εἰς τούς ὄνυχας τοῦ δυστυχοῦς καί εἰς τάς πατούνας του μέ βελόνην, νά σταλάξῃ ἐπάνω εἰς τό δέρμα ὀλίγους σταλαγμούς ἀπό βράζον λάδι ἢ ἀπό βουλοκῆριον ἢ καί νά καύσῃ τάς πατούνας του μέ πυρωμένον σίδηρον.

Βρέφη θλιβόμενα ἀπό τάς μητέρας των εἰς τόν ὕπνον

Ἄν ἀπό τό στόμα καί τήν μύτην ἑνός τοιούτου δυστυχοῦς βρέφους δέν τρέχῃ αἷμα (εἰς τήν ὁποίαν περιστασιν ἐλπῖς σωτηρίας δέν μένει) τό μόνον βοηθητικόν πρόχειρον μέσον εἶναι νά τριφθῇ τό σῶμά του ἡσυχῶς μέ θερμα<σ>μένα μανδήλια καί νά ἐρεθισθῇ ἡ μύτη του.

ΑΠΟ ΤΟ Γ΄ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ

(P.103).

Τῆ δευτέρῃ ἡμέρᾳ τῆς σελήνης Εὐα ἐπλάσθη ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ. Ἡ ἡμέρα αὕτη ἐπιτήδεια γάμον ποιεῖν, οἶνον μετροῦν καί τοῖς μέλουσιν ὁμιλεῖν πραγματείαν ποιεῖν. Ὁ ἀσθενῶν ἀρξάμενος [καί] ὑγιαίνει. Ὁ φυγῶν καί τό ἀπολόμενον εὐρεθήσεται. Ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ εἶναι καλά περί κέρδους παιχιδίου καί ζατρικίου, ὁ δέ ὀφιόμορφος ἀστήρ εὐρίσκεται εἰς τόν σορόκον, τά δέ γεννηθέντα πολυπάθητα. Τό ὄραμα, ἐάν ἴδῃς, μετά τρεῖς ἡμέρας νά τό ἐξηγήσῃς. Ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ βασιλεύει ἡ σελήνη ἕξ κομμάτια, ἤγουν ὥραν μίαν καί ἕνα πέμπτον. Ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ μὴν ἐβγάλης αἷμα δι' ἀδυναμίαν εἰς τό κορμί. Ἡ σελήνη εἶναι ὑγρά.

Τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς σελήνης Κάιν ἐγεννήθη. Ἡ ἡμέρα αὕτη παρατηρήσιμη, διότι κατάρα[ν] εἶναι μήτε πωλεῖν μήτε ἀγοράζειν. Ὁ φυγῶν οὐχ εὐρεθήσεται, ὁ ἀρξάμενος ἀσθενῶν τελευτᾷ, τά γεννώμενα τέκνα ἔσονται φονι[α]κά. Ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ εἶναι καλόν τό ποιῆσαι φυλακτήριον πολλέμου καί ἄλλων ὁμοίων αὐτοῦ. Ὁ ὀφιόμορφος ἀστήρ <εὐρίσκεται> εἰς τόν νοτιάν. Τό ὄραμα, ὃ ἂν ἴδῃς, ἐνέργειαν οὐκ ἔχει. Βασιλεύει δέ ἡ σελήνη ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ εἰς τάς ... ὥρας τῆς νυκτός καί ἕνα πέμπτον τῆς ὥρας. Μὴν ἐβγάλη αἷμα, διότι ἀρρωστεῖ πολλά ὁ ἄνθρωπος. Ἡ σελήνη εἶναι ὑγρά.

Τῆ τετάρτῃ <ἡμέρα> τῆς σελήνης Ἄβελ ἐφονεύθη. Ἡ ἡμέρα αὕτη παρατηρήσιμη θέτειν θεμέλια, οἴκους τιθέναι καί οἰκοδομεῖν, εἰς ὁδόν πο-

ρεύεσθαι, μεγάλῳ ἀνδρὶ δικάζεσθαι(?). Ὁ ἀρξάμενος ἀσθενῶν ὑγιαίνει καὶ τὸ γεννώμενον ἀσθενοῦν. Τὸ ὄραμα, ὃ ἂν ἴδῃς, γυναικί ἄς μὴν τὸ εἴπῃς διὰ κανένα τρόπον. Ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ καλὸν τὸ ποιῆσαι φίλον ἀνδρόγυννον καὶ περὶ λύσεως μαγείας. Ὁ ὀφιόμορφος ἀστὴρ εἶναι εἰς τὸν γαρμπὴν καὶ ἡ σελήνη βασιλεύει εἰς τὰς τρεῖς ὥρας τῆς νυκτός. Ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ μὴν ἐβγάλης αἷμα, διότι ἔρχεται αἰφνίδιος θάνατος εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ σελήνη εἶναι ὑγρὰ...

ΑΠΟ ΤΟ Δ' ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ

(F. 82). **Ἴδού ἡ σφραγὶς τοῦ δακτυλιδίου**

(Sigillum magicum cum verbis et literis magicis)⁴⁹

Ἐξορκίζω σᾶς, τὰ χίλια ἐννιακόσια ἐνενήκοντα πνεύματα, ἅτινα ὠμόσατε τῷ βασιλεῖ Σολομῶντι, ὅτι, ὅπου τό[ν] ἀκούσωμεν τὸ ὄνομα Κυρίου Σαβαώθ, Ἐλωί, φευξόμεθα ἀπὸ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (δεῖνα). Ὁ Σολομών δέ λαβὼν σοφίαν Θεοῦ ἀπέκλεισεν αὐτούς εἰς ὑδρίας χαλκᾶς.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, λεών.. σαβαώθ. ἰωνικάν. σοῦγεῶα. ἐλωί. ἄγαω. ἰωασε. σοῦγεῶα. ἄε. ἐρίου. ἠρσ⁵⁰, ἀποδίωξον τὰ πονηρὰ καὶ ἀνυπότακτα πνεύματα, τὸν τοκη ποταγίνε (?)⁵¹, καὶ ποιήσον τὸ θέλημά μου.

49. Το μαγικό σχέδιο της σφραγίδας βλ. στο φ. 82' στο τέλος της εργασίας.

50. Ονόματα και παρεφθαρμένες μαγικές λέξεις, κυρίως εβραϊκές, των οποίων την (αν)ορθογραφία διατηρώ.

51. Πιθανόν παρεφθαρμένο "βαρβαρικό" ὄνομα κάποιου δαίμονα.

ἄξιον Πανάσων γίνα.

Ἐν ἑαυτῶν ἀφίστασιν φρεσὶ ἀμείσῃ καὶ ἰσχυρῇ ὡς
 ὅσα με ῥήσαν ἢ βαμβύκινα, ἀνδύγιαν ἢ ἄχυρον
 ἢ χοριάρι, ἢ ἡμίτην ἀπαμίαν μόνον ἐξ ἄλλοῦ
 ἕντιν, ἀπὸ κούχων ἢ ἐλαφρά. τὸ ἐπιζῆμα νάσων
 καὶ ἀπὸ λαῶν ἀπὸ ἑαυτῶν, ἢ κούχων ἢ ῥασιῶν,
 ἢ ἑλθὼν δάσων, ἀγύων, δόμασων, ῥάχων, ἢ ἑλθὼν
 εὐκρίτων ἐπὶ αὐτῶν, ἀκρίματον δυνατικότερα ἐπὶ
 νὰ κομιστῶν ἑδέρμα, ἐλθὼν καὶ ἐπὶ ῥασιῶν
 να ἐκινδία λαχρμένα ἢ κομμωταῖα δασίον
 εὐάνω ἢ ἑλθὼν ἐπὶ κούχων, ἢ ἐπὶ δασίον
 καὶ ἑλθὼν ἐπὶ ῥασιῶν. ἢ ἐπὶ ῥασιῶν ἐπὶ ἑλθὼν
 να κούχων με ἐπὶ ἑλθὼν ἐπὶ ῥασιῶν ἐπὶ δασίον
 καὶ ἑλθὼν ἐπὶ δασίον καὶ με ἐπὶ ῥασιῶν, καὶ ἐπὶ ῥασιῶν
 εὐάνω ἢ ἑδέρμα ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως ἀπὸ ῥασιῶν
 καὶ ἑλθὼν, ἢ ἀπὸ ἀποκρίσεως ἢ ἐπὶ νὰ κούχων ἐπὶ
 δασίον καὶ με ἀποκρίμενον Σιδέρω.

Βρίσθη χρυσόμενα ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως ἐπὶ ῥασιῶν
 ἢ ἀπὸ ἑδέρμα, ἢ ἐπὶ ῥασιῶν ἐπὶ ῥασιῶν ἐπὶ δασίον
 ἢ ἐπὶ ῥασιῶν ἐπὶ ῥασιῶν ἐπὶ ῥασιῶν ἐπὶ δασίον
 καὶ ἑλθὼν ἐπὶ ῥασιῶν ἐπὶ ῥασιῶν ἐπὶ ῥασιῶν ἐπὶ δασίον
 καὶ ἑλθὼν ἐπὶ ῥασιῶν ἐπὶ ῥασιῶν ἐπὶ ῥασιῶν ἐπὶ δασίον

Ἰάσσαν σὲ χαμὶνὲ χαλὸν, μεθ' ἑλκεῖν σακελὶ καὶ
 κίσσιν, ἄσπιν ἰαγίφ καλὸν, αὐτ' ἔκρσε σὲ σέρσει ἔ
 ἰαζίμ ἴλῶ γιαρὴμ σακελλέ σὲ ἰερά βερύσον, ἀσπιν
 ἀρτηρὴν ~~ἰαγίφ~~ δὲ ραχίμ. καβέλ βερύδ, μεθ' ἑλ
 εῖα ἔκρσε, ἴσῳ ἰεράσῳ ἰατ. βερύε ἴσῳ ἰαγίφ ἔκρσε
 ὀκμὸν

Πολὺν στομαχικὸν καὶ ἴσῳ — Μιθελίε καβέλ βερύφ
 σερσῶ.

1. Ἰάλακ σαλὸν ἀτ' καλλεσι.

γιαρὴμ ἴγγιά σορτομάκ κασπινὴ κτεταῶ.

2. γραμμα ἴφωανμὴ ἀγία ραβέν.

1. ἴρὴμ σιζηγιανὲ μοιὲ χέσ σὲ παρὶσθαρῶ.

10. ἴγγιά σολά καὶ νάθρσον τὴν ἰατ' κασπινὴ, δὲ σιζῶ
 ἴσῳ δὲ ἴγγιά ἴσορτομάκ κασπινὴ σιζῶ ἴσῳ ἴσῳ. δὲ
 ἰατ' ἰαζίμ ἴλῶ ἰατ' σασάχ ἀτ' κακενα ἴσῳ ἴσῳ, μεθ' ἑλ ἴσῳ
 καβέλ βερύε καίαν χαμὶνὲ γιογῶσα, δὲ ἴσῳ ἰατ' ἀρτηρῶ,
 χαμὶνὲ ἔκρσε ἰατ' βερύε.

Πολὺν κενεαρτικὸν — ἴσῳ ἴσῳ ἴσῳ ἴσῳ ἴσῳ ἴσῳ.

γιαρὴμ ἴσῳ ἴσῳ ἴσῳ ἴσῳ ἴσῳ.

1. ἴσῳ κακενα ἴσῳ ἴσῳ — ἴσῳ ἴσῳ ἴσῳ.

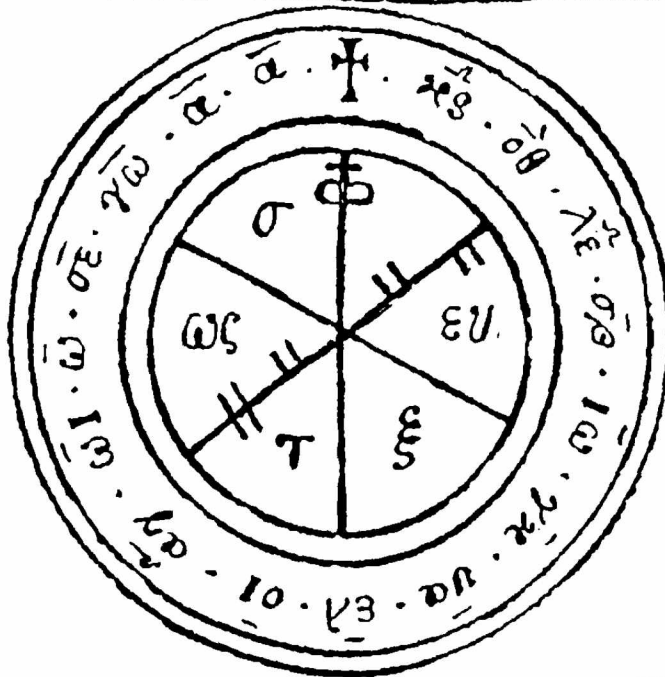
1. γραμμα ἴσῳ ἴσῳ κακενα ἴσῳ — σακελλὸν χέσ σὲ
 παρὶσθαρῶ ἴσῳ ἴσῳ ἴσῳ ἴσῳ ἴσῳ ἴσῳ, δὲ χέσ
 σασάχ ἀτ' κακενα ἴσῳ ἴσῳ, ἀμὲ βερύε ἴσῳ ἴσῳ.

<p>ΣΚ (ΝΦ</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td>α</td><td>β</td><td>α</td></tr> <tr><td>β</td><td>κβ</td><td>μ</td></tr> <tr><td>γ</td><td>ι.</td><td>α</td></tr> <tr><td>δ</td><td>λ</td><td>μ</td></tr> <tr><td>ε</td><td>ιη</td><td>α</td></tr> <tr><td>ς</td><td>ζ</td><td>α</td></tr> <tr><td>η</td><td>κζ</td><td>μ</td></tr> <tr><td>η</td><td>ιε</td><td>α</td></tr> <tr><td>θ</td><td>δ</td><td>α</td></tr> <tr><td>ι.</td><td>κδ</td><td>μ</td></tr> <tr><td>ια</td><td>ιβ</td><td>α</td></tr> <tr><td>ιβ</td><td>α</td><td>α</td></tr> <tr><td>ιγ</td><td>κα</td><td>μ</td></tr> <tr><td>ιδ</td><td>θ</td><td>α</td></tr> <tr><td>ιε</td><td>κθ</td><td>μ</td></tr> <tr><td>ις</td><td>ιβ</td><td>α</td></tr> <tr><td>ιζ</td><td>ε</td><td>α</td></tr> <tr><td>ιη</td><td>κε</td><td>μ</td></tr> <tr><td>ιθ</td><td>ιγ</td><td>α</td></tr> </table>	α	β	α	β	κβ	μ	γ	ι.	α	δ	λ	μ	ε	ιη	α	ς	ζ	α	η	κζ	μ	η	ιε	α	θ	δ	α	ι.	κδ	μ	ια	ιβ	α	ιβ	α	α	ιγ	κα	μ	ιδ	θ	α	ιε	κθ	μ	ις	ιβ	α	ιζ	ε	α	ιη	κε	μ	ιθ	ιγ	α	<p>ὄσφρος σολομῶν</p>	<p>ΣΚΨ</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td>α</td><td>ιδ</td></tr> <tr><td>β</td><td>κε</td></tr> <tr><td>γ</td><td>ς</td></tr> <tr><td>δ</td><td>ιβ</td></tr> <tr><td>ε</td><td>κπ</td></tr> <tr><td>ς</td><td>θ</td></tr> <tr><td>η</td><td>κ</td></tr> <tr><td>η</td><td>α</td></tr> <tr><td>θ</td><td>ιβ</td></tr> <tr><td>ι.</td><td>κγ</td></tr> <tr><td>ια</td><td>δ</td></tr> <tr><td>ιβ</td><td>ιε</td></tr> <tr><td>ιγ</td><td>κς</td></tr> <tr><td>ιδ</td><td>ζ</td></tr> <tr><td>ιε</td><td>ιη</td></tr> <tr><td>ις</td><td>κθ</td></tr> <tr><td>ιζ</td><td>ι.</td></tr> <tr><td>ιη</td><td>κα</td></tr> <tr><td>ιθ</td><td>θ</td></tr> </table>	α	ιδ	β	κε	γ	ς	δ	ιβ	ε	κπ	ς	θ	η	κ	η	α	θ	ιβ	ι.	κγ	ια	δ	ιβ	ιε	ιγ	κς	ιδ	ζ	ιε	ιη	ις	κθ	ιζ	ι.	ιη	κα	ιθ	θ	<p>ἦταμ χίρα, σολομῶν.</p>
α	β	α																																																																																																
β	κβ	μ																																																																																																
γ	ι.	α																																																																																																
δ	λ	μ																																																																																																
ε	ιη	α																																																																																																
ς	ζ	α																																																																																																
η	κζ	μ																																																																																																
η	ιε	α																																																																																																
θ	δ	α																																																																																																
ι.	κδ	μ																																																																																																
ια	ιβ	α																																																																																																
ιβ	α	α																																																																																																
ιγ	κα	μ																																																																																																
ιδ	θ	α																																																																																																
ιε	κθ	μ																																																																																																
ις	ιβ	α																																																																																																
ιζ	ε	α																																																																																																
ιη	κε	μ																																																																																																
ιθ	ιγ	α																																																																																																
α	ιδ																																																																																																	
β	κε																																																																																																	
γ	ς																																																																																																	
δ	ιβ																																																																																																	
ε	κπ																																																																																																	
ς	θ																																																																																																	
η	κ																																																																																																	
η	α																																																																																																	
θ	ιβ																																																																																																	
ι.	κγ																																																																																																	
ια	δ																																																																																																	
ιβ	ιε																																																																																																	
ιγ	κς																																																																																																	
ιδ	ζ																																																																																																	
ιε	ιη																																																																																																	
ις	κθ																																																																																																	
ιζ	ι.																																																																																																	
ιη	κα																																																																																																	
ιθ	θ																																																																																																	
<p>Αἰεπακτε τῶν δωδεκαμηνῶν εἰς τα κεφαλεῶδη γράμματα</p>																																																																																																		
<p>· Η · Α · Η · Ι · Ι · Α · Γ · Ο · Ν · Δ · Ψ · Φ ···</p>																																																																																																		
<p>· ἐμ · αὐ · γῆ · ςῶ · αὐ · δι · ζε · βῆν · ἐκ · ζυ · γι · ςῆ ·</p>																																																																																																		
<p>Ὁ χειρὸν τε μάρτιος :: καὶ μίαν μόρην ἀπρίλλιος :: ὀδεμαῖος Ἐχί τρεῖς :: ἰαρίος ἐξι :: ἰαίλιος μίαν :: αὐτῆτος δις δύο :: ὀδε σεπτέμβριος ἑπτά :: δύο καιμόρας δὲ ὀτομβριος :: καὶ πέρ τε ὀμοεμβριος :: ἑπτά δὲ πάλιν δεκεμβριος :: τρεῖς ἰωάν νηάριος :: καὶ δις τρεῖς ὀφδύραριος :: · αψ ψε ·</p>																																																																																																		

Ἰδὲ ἡ σφραγὴς τοῦ ἀκτιληδίου

Γὲν κήρως ταχέλια ἐμά κοσία ἐμμερίκορτα πρῶτα
 αὐτιμαμ ὁμόρατε τὸ βασιλεὶ στωλομῶν, ὅτι ὅπου τοῦ ἀκτι-
 λομῶν. τῶ ὁμομα κῆρ. σαβαῶν. ἐλωϊ. φευξόμεθα ἀπο-
 τοῦ δὲ λόγ τῆ θεῆ. (ὁδεῖ) ὁσλομῶν δελάβομ σοφίαν θεοῦ
 ἀπέκλποσὲν αὐτός, ἡσιδρείας χαλκας.

Κε θεός ἡμῶν. λεῶν. σαβαῶν. ἰωρικῶν. σὲ γεῶα.
 ἐλωϊ. ἀγαῶ. ἰωασε. σὲ γεῶα. ἄε. ἄε. ἐρίου. ἡρὸ, —
 ἀπὸ δὲ ὄξομ τῶν πομηροῦ. καὶ ἀμὶ πότακ τοῦ πρῶτομ,
 τοῦ τοκῆ ποταγίμε. καὶ πύγωμ τοῦ θέλημά με.

ZUSAMMENFASSUNG

VIER MAGISCHE, MANTISCHE, ASTROLOGISCHE UND VOLKSMEDIZINISCHE HANDSCHRIFTLICHE BÜCHER AUS CAESAREA CAPPADOCIAE

von
Konstantinos D. Tsangalas

Die oben angeführten handschriftlichen Bücher, die aus dem Ende des 18. und aus dem Anfang des 19. Jahrhunderts datieren, wurden vom Autor im Jahre 1987 in Thessaloniki bei einer griechischen Familie kleinasiatischer Abstammung entdeckt. Die Bücher hatten griechische Flüchtlinge aus ihrer Heimatstadt Caesarea (Kaesarje von Kappadokien) mitgebracht. Die vier Handschriften sind teils in rein griechischer Schrift und Sprache und teils in karamanlidischer Schrift (d.h. in türkischer Sprache, aber in griechischer Schrift) geschrieben.

In dieser Abhandlung wird zuerst die Erscheinungsform und dann der Inhalt jeder Handschrift in großen Zügen dargestellt. Auf den letzten Seiten werden Auszüge aus den griechischen Texten als Anschauungsbeispiele angeführt.

Das erste Buch (Dim. 22x14x1,5 cm) enthält hauptsächlich volksmedizinische Rezepte und auf den letzten Seiten (150-157) einen rein griechischen medizinischen Text über die ersten Hilfsmaßnahmen bei verschiedenen Unfällen (Ertränkung, Erfrieren, Aufhängung etc.).

Das zweite Buch (Dim. 21,5x15,5x2,5 cm), das aus dem Ende des 18. oder aus dem Anfang des 19. Jahrhunderts datiert, enthält auf seinen 125 Blättern astrologische, mantisch-magische, volksmedizinische und religiöse (christliche) Texte.

Das dritte Buch (Dim. 22x16,5x2 cm) wurde im Jahre 1844 oder 1845 geschrieben und hat auf seinen 61 Blättern astrologische und mantische Texte zum Inhalt.

Das vierte Buch (Dim. 21x15,5 x1,5 cm) besteht aus 102 Blättern und datiert vom Jahre 1795. Sein Text enthält astrologische, magische und religiöse Texte.

Universität Ioannina. Philosophische Fakultät.
Abteilung für Geschichte und Archäologie. Fach Volkskunde

